

Abszolutizmus – az elmélettől a gyakorlatig. Szimpózium az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán 2009. december 7-én, a Magyar Állam- és Jogi Történeti Tanszék szervezésében került sor az abszolút monarchiák elméletével foglalkozó szimpóziumra. Az eseményen jogtörténészek, történészek és egyetemi oktatók mellett a téma iránt érdeklődő hallgatók is részt vehettek. A konferenciát dr. Mezey Barna egyetemi tanár, a Magyar Állam- és Jogi Történeti Tanszék vezetője nyitotta meg. Ezután következett a vita az abszolutizmus fogalmának helyességéről, létjogosultságáról, történelmi és jogi értelemben vett megvalósulásáról.

A szimpózium első előadását dr. Sashalmi Endre, a Pécsi Tudományegyetem Középkori- és Korajkori Történeti Tanszékének egyetemi docense tartotta *Az abszolút monarchia elmélete* címmel. Az előadó először az abszolutizmus fogalmát és eredetét tisztázta. Az abszolutizmus szó először a francia nyelvben, 1796-ban jelent meg. Az abszolút monarchia „a feudalizmus legfejlettebb formája”, ahol az uralkodó korlátlan hatalommal rendelkezik. Ez a megfogalmazás azonban – és ebben a konferencia minden résztvevője egyetértett – nem pontos, hiszen arról már a korabeli források is megemlékeznek, hogy az uralkodói hatalom korlátlan-sága csak addig terjed, amíg nem ütközik „az isteni és természetjog előírásaiba”. Az előadó hivatkozott XI. Károly (1660–1697) svéd királyra, aki arról írt, hogy mik az uralkodó feladatai, s bár hatalma korlátlan, ezt a hatalmat az ésszerűség keretei között kell gyakorolnia. Idézte VI. Jakab skót király *A szabad monarchiák igazi törvényei* (1598) című munkáját is, amelyben az organikus állameszméről, azaz a főnek és a testnek egymáshoz való viszonyáról esik szó. Beszült a kissé szkeptikus Robert Bonney-ről is, aki szerint az abszolutizmus csak a média terméke, vagyis csupán egy jól hangzó trükk.

A fogalom kibontását és elemzését követően több, az abszolút hatalmat jelképező metszetet és rajtot mutatott be az előadó (például Rubens Lerma herceget, Velázquez III. Fülöp spanyol királyt, van Dyke I. Károly angol királyt ábrázoló műveit), amelyeken a hatalmat allegorikusan megjelenítő szimbólumok szerepelnek, majd idézte Michael Walzer *On the Role of Symbolism in Political Thought* (1967) című művét, amelyben az állam láthatatlanságáról írt. Walzer szerint

az államot „meg kell személyesíteni, mielőtt láthatóvá válik, szimbolizálni kell, mielőtt szerethető lesz, el kell képzelni, mielőtt fel lehet fogni”. A hatalmat jelképező klasszikus szimbólumok leginkább a kard és a jogar voltak. E hatalmi jelvények általában a tekintélyt és a politikai hatalmat hangsúlyozták, s ezt a 17–18. századi művészek is előszeretettel alkalmazták az uralkodói vagy akár a nemesi portrék elkészítésekor.

Az abszolutizmus fogalmának és tárgykörének megismerése után dr. Képes György, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Magyar Állam- és Jogi Történeti Tanszékének adjunktusa előadásában egy konkrét példát mutatott be, a dán abszolutizmust. Az előadó a hallgatóságot végigvezette a dán abszolutizmus történetén, az előzményektől egészen a már kialakult monarchiát működtető alaptörvények és államgépezet bemutatásáig. Először Henning Arnisaeus *De lure Maiestatis libri tres* (1610) című művét idézte, amelyben a szerző megvédte Jean Bodin monarchikus szuverenitás-felfogását, és az államhatalom egységét hirdette. A dán abszolutizmus első előzményeként az arisztokratikus kormányzathoz kapcsolódó „King in Council”, vagyis a dán korona-eszme volt az, amellyel IV. Keresztély király elősegítette az ország felemelkedését. III. Frigyes idején, a dán–svéd háború hatására a nemesség lemondott az adómentesség, a hivatalviselés és a királyválasztás jogáról, a négy rend hűségsküt tett az uralkodónak, és feloszlott a Rigsdag, amely ezek után csak 1848-ban ült össze ismét. A dán abszolutizmus alaptörvényei közül az első a – Kristoffer Gabel és Hannibal Sehested nevéhez fűződő – 1661. évi törvény az egyeduralomról és az örökletes királyságról. Ez a törvény kimondja az egyeduralom elvét, de nem részletezi az egyes hatásköröket és a hatalomgyakorlás szabályait.

A dán példa kapcsán is fény derült arra a tényre, hogy az abszolutista uralkodó – a közfelfogással ellentétben – nem rendelkezett korlátlan hatalommal. Bár a dán abszolutizmus alaptörvénye, az 1665. évi Lex Regia magában foglalja, hogy a király „minden hatalom forrása”, „minden emberi törvény felett áll” és „csak Isten a bírója”, de egyúttal korlátozza is az uralkodó hatalmát. A megkötések a következők voltak: az uralkodó köteles megtartani a lutheránus vallást, nem oszthatja fel a birodalmat, és az alaptörvényt sem változtathatja meg. A dán abszolutizmus államgépezetének vizsgálata alapján felvázolható egy általános állammodell is: a dán rendszer mintája ugyanis a francia közigazgatás és a svéd kollégiumi rendszer volt. Három civil és két katonai kollégium jött létre, a Statskollegium (országtanács feladatai, külügyek), a Kancellikollegium (vallásügyek, oktatás, jogalkalmazás), a Statkammerkollegium (gazdasági és pénzügyek), az Admiralitetskollegium (haditengerészet) és a Krigskollegium (szárazföldi haderő). Létrejött a Legfelsőbb Bíróság, és megkezdődött a területi közigazgatás reformja, amelynek keretében az addigi lenek helyett amtokat (megyéket) hoztak létre. 1670-ben létrejött a Gehejmekonseil, amely a központi kormányzat

csúcsszerve volt. Tagjai: az öt kollégiumi elnök, valamint Norvégia és a „hercegségek” helytartója.

Képes György szerint így elmondható, hogy a hatalom mindig egységes, és az adott állam centralizálására törekszik (ezt szolgálja a központi közigazgatás), a törvényhozás, az adott államra jellemző keretek között ugyan, de az uralkodó kizárólagos joga, a végrehajtást pedig az uralkodó által kinevezett, neki felelős hivatalnokok végzik. Az igazságszolgáltatást a legtöbb esetben az állam monopolizálja, így bár szakmailag elkülönül, mégis a központi igazgatás egy szervének tekinthető.

A két előadást élénk vita követte, s bár a résztvevők véleményében voltak kisebb-nagyobb eltérések, a szimpózium fő gondolataiban egyetértettek, így abban, hogy az elméleti síkon megalkotott abszolutizmusfogalom a gyakorlati példákat figyelembe véve nem alkalmazható teljes bizonyossággal, mivel még az abszolút berendezkedésű monarchiák is korlátozták uralkodóik hatalmát. A nézetek újabb egyeztetésére, ütköztetésére és a téma további kibontására egy reménybeli új konferencia ad majd lehetőséget.

Vincze Nóra – Völler Viktória

• **2009. november 3-án**, a Politikátörténelmi Intézet konferenciatermében emlékkonferenciát rendeztek a *100 éve született Révész András, a magyarországi szociáldemokrata mozgalom kiemelkedő személyisége* tiszteletére. Előadók: Hajdu Tibor és Feitl István, felkért hozzászólók: Révész T. Mihály és Hanti Vilmos.

• **2009. november 4-én**, Zalaegerszegen, a Kvártélyház udvarán felavatták *Degré Alajos* jogtudós, levéltárigazgató, a város díszpolgára születésének 100. évfordulója alkalmából állított szobrot. Farkas Ferenc szobrászművész alkotását. Köszöntőt mondott Dr. Mezey Barna, az ELTE ÁJK tanszékvezető egyetemi tanára és Dr. Gecevényi Lajos, a Magyar Országos Levéltár főigazgatója, az avatóbeszédet Dr. Gyimesi Endre polgármester tartotta.

• **2009. november 6–7-én**, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Filozófia Tanszéke, a pannonhalmi Békés Gellért Ökumenikus Intézet (BGÖI) és a Goldziher Intézet a Vallásközi Párbeszédért *Vallási élmény, tapasztalat és megértés jogtudományi, bölcséleti és teológiai szempontból* címmel tudományos konferenciát rendezett az ELTE ÁJK dísztermében. A szervezőbizottság tagja volt Bakos Gergely, Bányai Ferenc, Nagypál Szabolcs, Sárkány Péter és Verebics Petra. A konferenciára több egyetemről jelentkeztek egyetemi tanárok, illetve tudományos intézetek és tudós társaságok kutatói, a díszterem mindkét napon megtelt. Több jogtörténelmi vonatkozású előadás is elhangzott: Frivaldszky János a jogtudomány és a szentháromságos istenkép késő középkori történelmi kapcsolatáról beszélt; Moór Valéria a keresztény ideológiának a török időkben propagandaként használt elemeivel foglalkozott; Sárközy Miklós a szunnita iszlámnak a síita Iránban való jogi megítélését követte nyomon történetileg. Az előadók a vallási élmények jogi megítélésének történelmi változásait három vallás szempontjából is áttekintették: Ujházi Lóránd a csoda jogi igazolásának alakulását ismertette a boldoggá és szentté avatási eljárásokban; Fináli Gábor a vallási élmények és a zsidó jog történelmi viszonyát taglalta; Anwar Klára pedig a muszlim vallásjogban elemezte a vallási

HÍREK

élmények megítélésének történetét. Az előadások a Kar kiadásában hamarosan kötetben is megjelennek. (Nagypál Szabolcs és Bányai Ferenc közlése)

• **2009. december 8-án**, a TIT Kossuth Klubban Kovács Tamás történész, levéltáros (Magyar Országos Levéltár) *„B egyén jelentése alapján” Politikai rendészet Magyarországon 1919–1944* címmel tartott előadást.

• **2009. november 10-én**, az MTA Székházának Felolvasótermében, a Magyar Tudomány Ünnepe keretében rendezte meg a Magyar Tudományos Akadémia és az Eötvös Loránd Tudományegyetem Hamza Gábor, az MTA levelező tagja, az ELTE ÁJK egyetemi tanára *Entstehung und Entwicklung der modernen Privatrechtsordnungen und die römischrechtliche Tradition* című könyvének bemutatóját és az ahhoz kapcsolódó *Római jog, jogösszehasonlítás, európai jog* című tudományos konferenciát.

• **2009. november 12-én**, a Wiener Stadt- und Landesarchiv Épületében rendezte meg a Kommission für Rechtsgeschichte Österreichs, a Zentrum Neuzeit- und Zeitgeschichtsforschung és az Österreichische Akademie der Wissenschaften a *„... nach allen rechten vnnnd gebreichen der testament...”*. *Testamente aus der Habsburgermonarchie. Alltagskultur, Recht, Überlieferung* című tudományos konferenciát (Tagungsort). Werner Ogris köszöntője után Leopold Auer (Reichshofrätliche Testamente, Sperr- und Verlassenschaftsabhandlungen im Haus-, Hof- und Staatsarchiv), Heinrich Berg (Von Angerfelder bis Zumbusch – Testamente im Wiener Stadt- und Landesarchiv), Gerhard Jaritz (Arme Jungfrauen, Betten und das Seelenheil), Christian Neschwara (Rechtsformen letztwilliger Verfügungen im Wiener Stadtbuch im Spätmittelalter), Josef Pauser (Das Testamentsrecht der Wiener Stadtordnung von 1526), Beatrix Bastl (...wegen so grosser drey so sich all meinen khinder erzaicht hat... Legate und Sozialverhalten in Adeligen Frauentestamenten 1550 bis 1750),